

BIULETYN

Nr 41 (1278), 27 kwietnia 2015 © PISM

Redakcja: Marcin Zaborowski (redaktor naczelny) • Katarzyna Staniewska (sekretarz redakcji)
Jarosław Ćwiek-Karpowicz • Aleksandra Gawlikowska-Fyk • Artur Gradziuk • Dariusz Kałan
Piotr Kościński • Sebastian Płociennik • Patrycja Sasnal • Marcin Terlikowski

Wielkie gesty, małe czyny: paradoksy polityki Słowacji wobec Rosji

Dariusz Kałan, Ágnes Vass¹

Zapowiedziana obecność premiera Roberta Ficy w Moskwie na zbojkotowanych przez UE obchodach 70. rocznicy zakończenia II wojny światowej jest kolejnym przykładem wsparcia udzielonego Rosji przez Słowację w czasie pogłębiającego się konfliktu na wschodzie Ukrainy. Jednakże tego typu gesty Bratysławy – jakkolwiek ryzykowne z punktu widzenia jej polityki europejskiej – nie zawsze pokrywają się z celami politycznymi, które, szczególnie w sektorze energetycznym, wiążą się raczej z ograniczaniem zależności od Rosji. Polska powinna zachęcać Słowację, by wykorzystała kryzys ukraiński do przyspieszenia działań dywersyfikacyjnych oraz bardziej zainteresowała się kierunkiem Północ–Południe.

Od początku transformacji Słowacja, bardziej niż inne państwa wyszehradzkie, ukierunkowała politykę wschodnią na Rosję. Wpłynęły na to m.in. niemal 100-procentowe uzależnienie od rosyjskich surowców energetycznych, polityczne sympatie elit, a także – uwidoczniła choćby w badaniach Transatlantic Trends – życzliwość Słowaków dla tego kraju. Po akcesji do UE lewicowe i proeuropejskie rządy kierowane przez Roberta Fico (2006–2010 i od 2012) budowały politykę zagraniczną Słowacji na równowadze między Unią a Rosją, z którą łączyły je też poglądy na liczne wydarzenia międzynarodowe, jak niepodległość Kosowa czy instalacja amerykańskiego systemu obrony antybalistycznej w Europie Środkowej. Jednakże wojna na Ukrainie – podobnie jak wcześniej kryzys gazowy z 2009 r. – wyraźnie tę równowagę zachwiała. Chociaż w kręgach rządowych nadal dominuje przeświadczenie o potrzebie utrzymywania dobrych relacji z Rosją, rozwój wydarzeń w sektorze energetycznym sprawia, że Słowacja ma szansę się od niej uniezależnić i w efekcie zmienić model polityki zagranicznej.

Polityka wielkich gestów. W sferze gestów i deklaracji Słowacja pozostaje jednym z najbardziej prorosyjskich krajów w UE. Po kilku tygodniach utrzymywania opinii publicznej w niepewności Fico potwierdził, że 9 maja poleci do Moskwy na zbojkotowane przez innych przywódców Zachodu obchody 70. rocznicy zakończenia II wojny światowej (ale nie weźmie udziału w paradzie wojskowej). Premier jest również jednym z głównych krytyków zaostrożenia unijnych sankcji wobec Rosji, mimo że jego zapowiedzi katastrofalnych skutków rosyjskiego embarga dla gospodarki okazały się mocno przesadzone (mówił o 10 tys. utraconych miejsc pracy i 6 mln euro strat). Z powodu kontrsankcji cierpią głównie małe firmy rolno-spożywcze z kapitałem zagranicznym. Natomiast przedsiębiorcy z branży samochodowej, która stanowi 1/4 eksportu słowackiego do Rosji, według Stowarzyszenia Przemysłu Samochodowego znaleźli już alternatywne kierunki sprzedaży. Bratysława – niezależnie od zaangażowania w pomoc humanitarną (900 tys. euro w 2014 r.) – dystansuje się też od Ukrainy, zrzucając na nią winę za eskalację konfliktu oraz sugerując niekorzystną dla Kijowa federalizację obwodów donieckiego i ługańskiego.

Przekonanie, że Moskwy nie powinno się izolować, ma też kontekst wewnętrzny. Nieprzypadkowo zaostrożenie retoryki Ficy zbiegło się w czasie z jego porażką w wyborach prezydenckich w 2014 r. w rywalizacji z niezależnym Andrejem Kiską. Biorąc pod uwagę zbliżające się wybory parlamentarne (wiosna 2016 r.) oraz proukraińskie wypowiedzi Kiski, strategia Ficy – ryzykowna z punktu widzenia polityki europejskiej Bratysławy – ma mu pomóc w odróżnieniu się od popularnego prezydenta oraz w mobilizacji własnego elektoratu. Ten ostatni czynnik wydaje się

¹ Ágnes Vass jest doktorantką Węgierskiej Akademii Nauk oraz kierownikiem projektu w Antall József Knowledge Centre w Budapeszcie.

kluczowy, gdyż Słowacy prezentują ambiwalentne stanowisko wobec kryzysu ukraińskiego: według badań z 2014 r. większość z nich chciałaby niezależnej Ukrainy bez wpływów rosyjskich (84%), lecz ponad połowa jest przeciwna sankcjom. Widoczna jest też różnica zdań na temat zaangażowania Słowacji: 55% obywateli uważa, że ich kraj powinien wspierać reformy u wschodniego sąsiada, podczas gdy prawie 30% zdecydowanie się z tym nie zgadza.

Nowe możliwości w sektorze gazu. Główny paradoks polityki Ficy polega na tym, że jego gesty poparcia Rosji w niewielkim stopniu przekładają się na relacje między krajami, napięte od jesieni zeszłego roku. Przedmiotem sporu jest przepływ zwrotny (*reverse flow*) na małym gazociągu do Ukrainy, otwarty przez Słowację we wrześniu 2014 r. pod presją UE i USA. Ze wszystkich interkonektorów łączących Ukrainę z UE połączenie Wojań–Użhorod ma największą przepustowość (od stycznia 2015 r. przesyła 40 mln m³ dziennie, czyli ponad 1/3 więcej niż jesienią), dzięki czemu stanowi najtańszy sposób na zakup surowca z Zachodu i umożliwia zaspokojenie ok. 1/3 rocznego zapotrzebowania Ukrainy. Uruchomienie interkonektora sprowokowało Gazprom do oskarżenia Bratysławy o naruszenie kontraktu gazowego. Ostatecznie minister Siergiej Ławrow przyznał, że nie doszło do niedotrzymania umowy, ale Gazprom i tak zmniejszył o połowę dostawę surowca dla Słowacji. Chociaż korzyści finansowe z tranzytu na Ukrainę powoli wyrównują starty poniesione w wyniku rekonstrukcji połączenia do Użhorodu i wstrzymania przesyłów z Rosji, wydaje się mało prawdopodobne, że rząd Ficy zgodzi się na przepływ zwrotny także na gazociągu „Braterstwo” przez główną tłocznię w Wielkich Kapuszanach. Dla Ukrainy byłoby to rozwiązanie pożądane, zapewniające jej bezpieczeństwo w razie całkowitego odcięcia gazu ze wschodu (możliwość importu to ok. 30 mld m³ rocznie), ale dla Bratysławy oznaczałoby otwarty konflikt dyplomatyczny z Moskwą.

Rola Słowacji jako państwa tranzytowego i tak będzie trudna do utrzymania, jeśli powstanie Turkish Stream, nowy flagowy projekt dostaw surowca z Rosji przez Turcję i Bałkany Zachodnie do UE, przedstawiony przez Putina w grudniu 2014 r. W odpowiedzi Eustream, słowacki operator systemu przesyłowego, ogłosił budowę połączenia Eastring, które dostarczałoby gaz z UE – przez istniejące interkonektory na Słowacji – na Ukrainę, do Węgier, Rumunii i Bułgarii. Chociaż propozycja ma charakter wstępny, w przyszłości Eastring – z poparciem Komisji Europejskiej i Europejskiego Banku Inwestycyjnego oraz z planami przesyłu 20 mld m³ rocznie – ma szansę stać się nitką alternatywną dla obecnych i powstających tras. By uniezależnić się od surowca rosyjskiego, Bratysława kontynuuje również prace nad połączeniem z Polską (4,7 mld m³ rocznie w kierunku słowackim i 5,7 mld m³ rocznie w kierunku polskim od 2018 r.), zakończyła też budowę odcinka interkonektora z Węgrami, który jeszcze nie został uruchomiony z powodu opóźnień po stronie węgierskiej. Ponadto, rząd Ficy, przystępując w styczniu br. do tzw. Trójkąta Sławkowskiego, pokazał, że dąży do zbliżenia z Austrią, która od 2010 r. zapewnia Słowacji dostęp do hubu w Baumgarten.

Energia jądrowa: wielka gra. Jeszcze ważniejsze decyzje czekają słowacki sektor jądrowy (jest źródłem 55% energii elektrycznej w kraju), który również pozostaje w kręgu zainteresowań Rosji. Szczególnie istotna jest przyszłość spółki Slovenské Elektrárne, operatora m.in. dwu słowackich elektrowni jądrowych. Jej właściciel większościowy, włoski koncern Enel, w 2014 r. wystawił na sprzedaż swoje akcje (66%). Chociaż relacje między Enel a rządem były napięte, czas na tak poważną transakcję jest wyjątkowy: na lata 2016 i 2017 zaplanowano ukończenie budowy trzeciego i czwartego bloku w elektrowni w Mochovcach, wielkiej inwestycji, której Włosi nie chcą kontynuować ze względu na koszty i brak doświadczenia. Chociaż wśród oferentów wymienia się czeski ČEZ i węgierski MVM, zapewne zainteresowany zakupem będzie też rosyjski Rosatom: Mochovce są zbudowane według sowieckiej technologii, a Slovenské Elektrárne ma już kredyt w Sberbanku (870 mln euro na rosyjskie paliwo jądrowe). Jednakże rząd zapowiedział, że zablokuje każdą próbę sprzedaży akcji Enelu przed ukończeniem projektu. Przykładem ograniczania wpływów Rosji w sektorze jądrowym jest też podpisany w listopadzie 2014 r. kontrakt z nowym, nieujawnionym z nazwy dostawcą paliwa (według mediów chodzi o francuską Arewę), który miałby zastąpić rosyjski TVEL. Jeśli tak by się stało, Słowacja byłaby jednym z nielicznych państw w regionie korzystającym z nierosyjskiego paliwa jądrowego. Coraz bardziej odległa wydaje się również współpraca z Rosatomem przy rozbudowie elektrowni we wsi Jaslovské Bohunice (Rosjanie mieli tam zastąpić ČEZ), ponownie wstrzymana z przyczyn finansowych.

Blżej Rosji czy dalej od niej? W relacjach Słowacji z Rosją dostrzec można interesującą zależność: im spektakularniejsze gesty poparcia Moskwy wykonuje premier, tym sprawniejsze są działania na rzecz ograniczenia zależności energetycznej od Rosjan. Chociaż zmiany w sektorze gazu i energii jądrowej nie są związane z wojną w Donbasie, a raczej wynikają z prac podjętych po kryzysie gazowym z 2009 r., niepewna sytuacja na Ukrainie i ogólny spadek zaufania do Rosji stworzyły korzystne warunki dla przyspieszenia prac dywersyfikacyjnych. Inny paradoks polityki Bratysławy widać w stosunkach z Kijowem: ze wszystkich krajów V4 to Słowacja robi dla Ukrainy najwięcej (czerpiąc z tego korzyści finansowe), a jednocześnie pozostaje jej bardzo krytycznym partnerem na arenie międzynarodowej. Fico zdaje się liczyć, że zmniejszenie wpływów gospodarczych Rosji nie będzie miało przełożenia na przyjazne kontakty polityczne – co jest ryzykowne, gdyż Moskwa opiera swoją politykę zagraniczną na zależnościach ekonomicznych. Bratysława przyjęła strategię małych kroków, dlatego nie należy się spodziewać radykalnej reorientacji w postaci złagodzenia krytyki sankcji czy otwarcia połączenia zwrotnego na gazociągu „Braterstwo”, ale też mało prawdopodobna jest blokada projektów UE związanych z kryzysem ukraińskim. Polska powinna zachęcać sąsiadów do większego zainteresowania kierunkiem Północ–Południe, który mógłby stać się rozwiązaniem alternatywnym wobec strategii Ficy.